วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY INNOVATION REVIEW
ปีที่ 9 ฉบับที่ 5 กันยายน – ตุลาคม 2569 Vol. 9 No. 5 September – October 2026

บทความวิชาการ

ดุลยภาพเชิงรุกในนโยบายการต่างประเทศไทยท่ามกลางการแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน

PROACTIVE EQUILIBRIUM IN THAILAND'S FOREIGN POLICY AMID U.S.-CHINA RIVALRY

อภิญญา ฉัตรช่อฟ้า*, อนุภูมิ โซวเกษม, วัชรินทร์ ชาญศิลป์
Apinya Chatchofah*, Anubhumi Sowkasem, Vacharin Chansilp
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
*Corresponding Author E-mail: apinyarchatcorfa@gmail.com
Received June 22, 2026; Revised July 28, 2026; Accepted August 3, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศของไทยท่ามกลางการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นบริบทสำคัญที่ส่งผลต่อภูมิรัฐศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 21 การแข่งขันดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะมิติความมั่นคงทางทหารเท่านั้น หากยังครอบคลุมด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ห่วงโซ่อุปทาน โครงสร้างพื้นฐาน พลังงาน ความมั่นคงไซเบอร์ และการสร้างอิทธิพลผ่านกลไกระหว่างประเทศ ประเทศไทยในฐานะรัฐขนาดกลางของภูมิภาคจึงต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างรอบคอบ เพื่อรักษาความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ในฐานะพันธมิตรด้านความมั่นคงและหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ ขณะเดียวกันก็ต้องรักษาความสัมพันธ์กับจีนในฐานะหุ้นส่วนสำคัญด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน โครงสร้างพื้นฐาน และความเชื่อมโยงภูมิภาค ใช้กรอบแนวคิดทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ได้แก่ แนวคิดสัจนิยม แนวคิดดุลแห่งอำนาจ แนวคิดเสรีนิยมเชิงสถาบัน แนวคิดการถ่วงดุลความเสี่ยง หรือ Hedging และแนวคิดการทูตไผ่ลู่ลม เพื่ออธิบายลักษณะ จุดแข็ง และข้อจำกัดของนโยบายการต่างประเทศไทยในบริบทการแข่งขันของมหาอำนาจ ข้อวิเคราะห์สำคัญชี้ว่า ไทยไม่ควรดำเนินนโยบายแบบเลือกข้างอย่างเด็ดขาด และไม่ควรวางตนเป็นกลางแบบนิ่งเฉย หากควรพัฒนาการทูตไผ่ลู่ลมไปสู่ดุลยภาพเชิงรุก หรือการลู่ลมอย่างมีทิศทาง กล่าวคือ ยืดหยุ่นแต่ไม่ไร้หลักการ ร่วมมือกับทุกฝ่ายแต่ไม่พึ่งพิงฝ่ายใดมากเกินไป และรักษาผลประโยชน์แห่งชาติเป็นศูนย์กลาง อาเซียนควรเป็นพื้นที่กลางทางยุทธศาสตร์ของไทยในการลดแรงกดดันจากการแข่งขันสหรัฐฯ-จีน เพิ่มอำนาจต่อรอง และสร้างความชอบธรรมทางการทูต ขณะเดียวกัน ไทยต้องเสริมสร้างภูมิคุ้มกันภายในประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ทุนมนุษย์ และสมรรถนะรัฐ เพื่อให้สามารถดำรงอิสระทางยุทธศาสตร์และรักษาบทบาทที่สร้างสรรค์ในภูมิภาคได้อย่างยั่งยืน
คำสำคัญ: นโยบายการต่างประเทศไทย, สหรัฐฯ-จีน, การทูตไผ่ลู่ลม, ดุลยภาพเชิงรุก, อาเซียน

Abstract

This academic article analyzes Thailand's foreign policy amid the strategic rivalry between the United States and the People's Republic of China, a major geopolitical context shaping Southeast Asia in the twenty-first century. The U.S.-China competition is no longer confined to traditional military and security dimensions but has expanded into economic

policy, technology, supply chains, infrastructure, energy, cybersecurity, and influence-building through regional and multilateral mechanisms. As a middle power in Southeast Asia, Thailand must carefully conduct its foreign policy to maintain its long-standing security alliance and strategic partnership with the United States while also preserving its close relationship with China as a key economic partner in trade, investment, infrastructure development, and regional connectivity. The article employs key concepts in international relations, including realism, balance of power, liberal institutionalism, hedging, and Thailand's traditional "bamboo diplomacy," to explain the characteristics, strengths, and limitations of Thai foreign policy under intensifying great-power competition. The central argument is that Thailand should neither choose sides rigidly nor adopt passive neutrality. Instead, Thailand should transform its traditional bamboo diplomacy into a more proactive strategic equilibrium, or "directional flexibility." This approach means remaining flexible without abandoning principles, cooperating with all major powers without becoming overly dependent on any single side, and placing national interests at the center of foreign policy decision-making. The article further argues that ASEAN should serve as Thailand's strategic middle ground for reducing pressure from U.S.-China competition, enhancing diplomatic leverage, and strengthening the legitimacy of Thailand's regional position. At the same time, Thailand must reinforce its domestic resilience in the areas of economic competitiveness, technological capability, human capital, state capacity, and strategic risk management. Such an approach will enable Thailand to preserve strategic autonomy, increase bargaining power, and play a constructive role in maintaining regional stability and sustainable development amid an increasingly complex international order.

Keywords: Thai Foreign Policy, U.S.-China Rivalry, Bamboo Diplomacy, Proactive Equilibrium, ASEAN

บทนำ

การแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่กำหนดทิศทางการเมืองระหว่างประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ 21 การแข่งขันดังกล่าวมิได้เป็นเพียงความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจสองประเทศเท่านั้น หากยังสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของโครงสร้างอำนาจโลกจากระเบียบระหว่างประเทศที่สหรัฐฯ เคยมีบทบาทนำอย่างเด่นชัด ไปสู่ระเบียบโลกที่มีลักษณะหลายศูนย์อำนาจมากขึ้น จีนได้ก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี การทหาร และการทูตระหว่างประเทศ ขณะที่สหรัฐฯ ยังคงพยายามรักษาบทบาทนำในระบบระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก การแข่งขันของทั้งสองฝ่ายจึงครอบคลุมทั้งมิติความมั่นคง การค้า เทคโนโลยี ห่วงโซ่อุปทาน โครงสร้างพื้นฐาน พลังงาน และการสร้างอิทธิพลผ่านกลไกพหุภาคี (ฐิติพงศ์ พงษ์ภมร, 2565) ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญของการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ และจีน เนื่องจากเป็นพื้นที่เชื่อมโยงมหาสมุทรอินเดียกับมหาสมุทรแปซิฟิก เป็นเส้นทางคมนาคมทางทะเลที่สำคัญของโลก และเป็นศูนย์กลางของห่วงโซ่การผลิต การค้า การลงทุน และความมั่นคงระดับภูมิภาค ประเทศในภูมิภาคนี้จำนวนมากมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับจีนอย่างลึกซึ้ง ขณะเดียวกันก็ยังต้องพึ่งพาบทบาทของสหรัฐฯ ในฐานะผู้ถ่วงดุลทางยุทธศาสตร์และ

ผู้สนับสนุนระเบียบระหว่างประเทศที่อิงกติกา สถานการณ์ดังกล่าวทำให้รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศอย่างรอบคอบในลักษณะการรักษาสมดุล (Hedging) เพื่อไม่ให้ตนเองตกอยู่ภายใต้แรงกดดันของมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไป พร้อมทั้งพยายามผลักดันและรักษาความเป็นแกนกลางของอาเซียน (ASEAN Centrality) ไว้เพื่อรับมือกับการขยายเขตอิทธิพลของมหาอำนาจ (เทอดศักดิ์ ไป่จันทึก และนิลุบล ไพเราะ, 2567)

ประเทศไทยเป็นรัฐขนาดกลางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความสัมพันธ์สำคัญกับทั้งสหรัฐฯ และจีน ในด้านหนึ่ง ไทยมีความสัมพันธ์ทางความมั่นคงกับสหรัฐฯ มาอย่างยาวนาน ทั้งในรูปของความร่วมมือทางทหาร การฝึกร่วม การศึกษา เทคโนโลยี และความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์ ในอีกด้านหนึ่ง จีนมีบทบาทสำคัญต่อไทยในด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน การท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน และความเชื่อมโยงระดับภูมิภาค โดยเฉพาะในบริบทของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและโครงการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับทั้งสองมหาอำนาจทำให้ไทยไม่สามารถใช้นโยบายต่างประเทศแบบเลือกข้างอย่างเด็ดขาดได้ หากจำเป็นต้องแสวงหายุทธศาสตร์ที่สามารถรักษาดุลยภาพระหว่างมหาอำนาจ ควบคู่กับการปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติ การแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ-จีนในระยะหลังมีลักษณะซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการแข่งขันด้านเทคโนโลยี ดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ เซมิคอนดักเตอร์ ความมั่นคงไซเบอร์ และโครงสร้างพื้นฐานข้อมูล ซึ่งกลายเป็นแนวรบใหม่ ของการแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างมหาอำนาจ งานศึกษาของศูนย์ศึกษาการต่างประเทศชี้ว่า การแข่งขันทางเทคโนโลยีระหว่างสหรัฐฯ กับจีนมีนัยสำคัญต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกและประเทศไทย เพราะเกี่ยวข้องโดยตรงกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความสามารถในการแข่งขัน และโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลของประเทศ (ยุทธฤทธิ์ บุนนาค และคณะ, 2564) ดังนั้น นโยบายการต่างประเทศของไทยจึงมิอาจพิจารณาเฉพาะมิติความสัมพันธ์ทางการทูตแบบดั้งเดิม แต่ต้องเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และความมั่นคงรูปแบบใหม่ด้วย

ในทางทฤษฎี ประเด็นนโยบายการต่างประเทศของไทยท่ามกลางการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ-จีน สามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหลายแนวทาง แนวคิดสัจนิยมทางการเมืองระหว่างประเทศมองว่า ระบบระหว่างประเทศมีลักษณะอนาธิปไตย กล่าวคือไม่มีอำนาจสูงสุดที่ควบคุมรัฐทั้งหมดได้ รัฐจึงต้องแสวงหาความมั่นคงและความอยู่รอดของตนเองผ่านการประเมินดุลอำนาจและการดำเนินยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม (Waltz, 1979) ในกรอบนี้ ไทยจำเป็นต้องรักษาระยะห่างเชิงยุทธศาสตร์จากมหาอำนาจทั้งสองฝ่าย เพื่อป้องกันมิให้ตนเองตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไป ขณะเดียวกัน แนวคิดเสรีนิยมเชิงสถาบันให้ความสำคัญกับบทบาทของสถาบันระหว่างประเทศ กติกา และกลไกพหุภาคีในการลดความไม่แน่นอนและสร้างความร่วมมือระหว่างรัฐ (Keohane, 1984) สำหรับไทย อาเซียนจึงมิใช่เพียงเวทีทางการทูต แต่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ที่ช่วยเพิ่มอำนาจต่อรองของประเทศขนาดกลางและขนาดเล็กในภูมิภาค กระทรวงการต่างประเทศได้ให้ความสำคัญกับการทูตพหุภาคีและความร่วมมือระดับภูมิภาค โดยเฉพาะบทบาทของอาเซียน ความร่วมมือในอนุภูมิภาค และการสร้างหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ของไทยในระยะยาว (กระทรวงการต่างประเทศ, 2566)

นอกจากนี้ แนวคิด Hedging หรือยุทธศาสตร์การถ่วงดุลความเสี่ยง เป็นกรอบคิดสำคัญในการอธิบายนโยบายของรัฐที่ไม่ต้องการเลือกข้างโดยสมบูรณ์ แต่เลือกสร้างความสัมพันธ์กับหลายฝ่ายพร้อมกัน เพื่อรักษาประโยชน์จากความร่วมมือและลดความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนของระบบระหว่างประเทศ (Kuik, 2008) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับลักษณะการทูตของไทยที่มักถูกอธิบายว่าเป็น “การทูตไผ่ลู่ลม” กล่าวคือ การปรับตัวอย่างยืดหยุ่นตามสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศ โดยไม่เผชิญหน้ากับมหาอำนาจโดยตรง ภายใต้การแข่งขันสหรัฐฯ-จีนที่ทวีความเข้มข้นมากขึ้น การทูตไผ่ลู่ลมแบบเดิมอาจไม่เพียงพอ หากขาดทิศทาง

เชิงยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนและขาดความสามารถในการเพิ่มอำนาจต่อรองของประเทศ ในมิติเศรษฐกิจ การแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ-จีนยังสัมพันธ์กับการจัดระเบียบห่วงโซ่อุปทานโลก การย้ายฐานการผลิต การลงทุนในอุตสาหกรรมแห่งอนาคต และกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ เช่น กรอบเศรษฐกิจอินโด-แปซิฟิก หรือ IPEF ซึ่งเป็นกลไกที่สหรัฐฯ ใช้เพื่อเสริมสร้างบทบาททางเศรษฐกิจในภูมิภาค โดยเกี่ยวข้องกับประเด็นห่วงโซ่อุปทาน เศรษฐกิจสะอาด เศรษฐกิจดิจิทัล และความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ (จุฬามณี ชาติสุวรรณ, 2567) ประเด็นนี้มีความสำคัญต่อไทย เพราะไทยต้องแสวงหาโอกาสจากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก ขณะเดียวกันก็ต้องลดความเสี่ยงจากการพึ่งพิงตลาดหรือแหล่งลงทุนใดแหล่งหนึ่งมากเกินไป

ด้วยเหตุนี้ บทความวิชาการนี้จึงมุ่งวิเคราะห์นโยบายการต่างประเทศของไทยท่ามกลางการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ-จีน โดยเสนอว่า ไทยไม่ควรดำเนินนโยบายแบบเลือกข้างอย่างเด็ดขาด และไม่ควรวางตนเป็นกลางแบบนิ่งเฉย หากควรพัฒนานโยบายต่างประเทศไปสู่ดุลยภาพเชิงรุก ซึ่งหมายถึงการรักษาความสัมพันธ์กับทุกฝ่ายอย่างยืดหยุ่น แต่มีหลักการ มีเป้าหมาย และมีผลประโยชน์แห่งชาติเป็นแกนกลาง การดำเนินนโยบายดังกล่าวต้องอาศัยการประสานระหว่างการทูตทวิภาคี การทูตพหุภาคี การทูตเศรษฐกิจ และการเสริมสร้างศักยภาพภายในประเทศ เพื่อให้ไทยสามารถรักษาอิสระทางยุทธศาสตร์ เพิ่มอำนาจต่อรอง และมีบทบาทสร้างสรรค์ต่อเสถียรภาพของภูมิภาคในระยะยาว

บริบทการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ-จีนกับภูมิรัฐศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภูมิรัฐศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ จากเดิมที่ภูมิภาคนี้มักถูกมองว่าเป็นพื้นที่เชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ การค้า และวัฒนธรรมระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับมหาสมุทรแปซิฟิก ปัจจุบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้กลายเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มหาอำนาจต่างให้ความสำคัญในฐานะจุดตัดของผลประโยชน์ด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี พลังงาน การคมนาคมทางทะเล และห่วงโซ่อุปทานโลก การแข่งขันดังกล่าวมิได้ปรากฏในรูปของความขัดแย้งทางทหารโดยตรงเพียงอย่างเดียว หากยังดำเนินผ่านเครื่องมือทางเศรษฐกิจ การทูต การลงทุน โครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยีดิจิทัล และการสร้างอิทธิพลผ่านกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาค

ในเชิงโครงสร้าง สหรัฐฯ ยังคงพยายามรักษาบทบาทนำในระเบียบระหว่างประเทศ โดยเฉพาะระเบียบที่อิงกติกา เสรีภาพในการเดินเรือ ความร่วมมือด้านความมั่นคงกับพันธมิตร และการคงไว้ซึ่งสมดุลอำนาจในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกของสหรัฐฯ จึงมิได้เป็นเพียงนโยบายภูมิภาคเท่านั้น แต่เป็นกรอบยุทธศาสตร์ที่สะท้อนความพยายามของสหรัฐฯ ในการรักษาความเป็นผู้นำทางการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคงในภูมิภาคที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจโลก ขณะที่จีนก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจที่มีอิทธิพลเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผ่านการขยายบทบาทด้านการค้า การลงทุน โครงการโครงสร้างพื้นฐาน ความร่วมมือด้านเทคโนโลยี และการริเริ่มกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศในรูปแบบใหม่ ความเคลื่อนไหวของจีนจึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ยังสะท้อนความพยายามในการสร้างบทบาทนำเชิงสถาบันและเชิงบรรทัดฐานในระบบระหว่างประเทศด้วย

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญต่อการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ-จีนด้วยเหตุผลหลายประการ ประการแรก ภูมิภาคนี้ตั้งอยู่ในตำแหน่งภูมิศาสตร์ที่เป็นทางผ่านของเส้นทางคมนาคมทางทะเลสำคัญของโลก โดยเฉพาะช่องแคบมะละกาและทะเลจีนใต้ ซึ่งเป็นเส้นทางขนส่งสินค้า พลังงาน และวัตถุดิบที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจโลก ประการที่สอง ภูมิภาคนี้เป็นตลาดขนาดใหญ่และเป็นฐานการผลิตสำคัญของห่วงโซ่อุปทานโลก โดยเฉพาะในบริบทที่บริษัทข้ามชาติจำนวนมากเริ่มปรับยุทธศาสตร์การผลิตเพื่อลดความเสี่ยงจากความตึงเครียดทางการค้าระหว่างสหรัฐฯ กับจีน ประการที่สาม เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่ที่มีความ

หลากหลายทางการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคง ทำให้มหาอำนาจสามารถใช้เครื่องมือทางการทูตและเศรษฐกิจเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ได้หลายรูปแบบ

การแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ-จีนยังมีมิติสำคัญในทะเลจีนใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการเดินเรือ การอ้างสิทธิทางทะเล ทรัพยากรธรรมชาติ และอธิปไตยของประเทศชายฝั่ง แม้ประเทศไทยมิใช่รัฐคู่พิพาทโดยตรงในทะเลจีนใต้ แต่เสถียรภาพของพื้นที่ดังกล่าวย่อมมีผลต่อไทยในฐานะประเทศสมาชิกอาเซียนและประเทศที่พึ่งพาการค้าระหว่างประเทศอย่างสูง ความไม่มั่นคงในทะเลจีนใต้สามารถส่งผลต่อเส้นทางการขนส่ง ความเชื่อมั่นทางเศรษฐกิจ และความเป็นเอกภาพของอาเซียน ดังนั้น ไทยจึงไม่สามารถมองประเด็นทะเลจีนใต้เป็นเรื่องไกลตัว หากต้องพิจารณาในฐานะองค์ประกอบหนึ่งของความมั่นคงภูมิภาคและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ

นอกจากทะเลจีนใต้แล้ว อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่สะท้อนการแข่งขันเชิงอิทธิพลระหว่างมหาอำนาจ จีนมีบทบาทสำคัญในลุ่มน้ำโขงผ่านโครงการโครงสร้างพื้นฐาน การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจเขื่อน การค้า และการลงทุน ขณะที่สหรัฐฯ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ อินเดีย ออสเตรเลีย และสหภาพยุโรป ต่างก็มีกรอบความร่วมมือกับประเทศลุ่มน้ำโขงในมิติการพัฒนา ความมั่นคงมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และธรรมาภิบาล การที่ลุ่มน้ำโขงกลายเป็นพื้นที่แข่งขันของหลายขั้วอำนาจทำให้ไทยในฐานะประเทศศูนย์กลางของแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต้องดำเนินนโยบายอย่างระมัดระวัง โดยเฉพาะการรักษาสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์จากโอกาสทางเศรษฐกิจกับการป้องกันความเสี่ยงด้านอธิปไตย สิ่งแวดล้อม และความมั่นคงของชุมชนชายแดน

ในมิติเศรษฐกิจ การแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ-จีนส่งผลต่อการปรับโครงสร้างห่วงโซ่อุปทานโลกอย่างชัดเจน สงครามการค้า มาตรการควบคุมเทคโนโลยี การจำกัดการส่งออกชิปและอุปกรณ์ขั้นสูง ตลอดจนแนวคิดการลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาจีนมากเกินไป ทำให้ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นพื้นที่รองรับการย้ายฐานการผลิตและการลงทุนใหม่ ประเทศในภูมิภาคจึงได้รับทั้งโอกาสและความเสี่ยง กล่าวคือมีโอกาสดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็อาจถูกดึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับมาตรการทางเศรษฐกิจของมหาอำนาจ หากไม่สามารถกำหนดมาตรฐานด้านการค้า การลงทุน และเทคโนโลยีที่รอบคอบเพียงพอ การแข่งขันด้านเทคโนโลยีระหว่างสหรัฐฯ กับจีนจึงมีนัยสำคัญต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศในภูมิภาค รวมถึงประเทศไทยด้วย (ยุทธฤทธิ์ บุนนาค และคณะ, 2564)

ในระดับภูมิภาค อาเซียนพยายามรักษาบทบาทของตนผ่านแนวคิดความเป็นแกนกลางของอาเซียนและการเสนอ ASEAN Outlook on the Indo-Pacific หรือ AOIP ซึ่งเน้นหลักความเปิดกว้าง ความครอบคลุม ความโปร่งใส การเคารพกติกา และการส่งเสริมความร่วมมือแทนการเผชิญหน้า (Association of Southeast Asian Nations, 2019) ความเป็นแกนกลางของอาเซียนต้องเผชิญข้อจำกัดจากความแตกต่างของผลประโยชน์ระหว่างประเทศสมาชิก บางประเทศมีความใกล้ชิดทางเศรษฐกิจกับจีนมาก บางประเทศพึ่งพาสหรัฐฯ ด้านความมั่นคงมากกว่า ขณะที่บางประเทศพยายามรักษาสมดุลระหว่างทั้งสองฝ่าย ความแตกต่างดังกล่าวทำให้อาเซียนไม่สามารถแสดงจุดยืนร่วมได้อย่างเข้มแข็งในทุกประเด็น โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมหาอำนาจโดยตรง

สำหรับประเทศไทย บริบทดังกล่าวทำให้นโยบายการต่างประเทศต้องเผชิญโจทย์ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ไทยไม่อาจเลือกยืนอยู่กับสหรัฐฯ หรือจีนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างเด็ดขาด เพราะไทยมีผลประโยชน์สำคัญ กับทั้งสองฝ่าย ในด้านความมั่นคง สหรัฐฯ ยังคงเป็นหุ้นส่วนที่มีความสำคัญต่อไทย ทั้งในด้านการทหาร การฝึกร่วม ความมั่นคงไซเบอร์ และความร่วมมือด้านเทคโนโลยี ขณะที่ในด้านเศรษฐกิจ จีนเป็นคู่ค้าสำคัญ แหล่งลงทุน แหล่งนักท่องเที่ยว และหุ้นส่วนด้านโครงสร้างพื้นฐานของไทย ดังนั้น การกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทย

จึงต้องตั้งอยู่บนการประเมินผลประโยชน์แห่งชาติอย่างรอบด้าน มิใช่การตอบสนองต่อแรงกดดันจากมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ในเชิงยุทธศาสตร์ ประเทศไทยจึงควรใช้แนวทางการรักษาดุลยภาพเชิงรุก กล่าวคือ การรักษาความสัมพันธ์กับทุกฝ่ายโดยไม่สูญเสียอิสระทางนโยบาย การใช้กรอบอาเซียนเป็นเครื่องมือเพิ่มอำนาจต่อรอง และการกระจายความร่วมมือไปยังหุ้นส่วนอื่น ๆ เช่น ญี่ปุ่น อินเดีย สหภาพยุโรป เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย และประเทศในอาเซียนด้วยกันเอง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การทูตพหุภาคีของไทยที่ให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือหลายระดับ ทั้งระดับทวิภาคี อนุภูมิภาค ภูมิภาค และพหุภาคี เพื่อสนับสนุนผลประโยชน์ของไทยในระยะยาว (กระทรวงการต่างประเทศ, 2566)

กล่าวโดยสรุป บริบทการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ-จีนทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญมากขึ้นในระบบระหว่างประเทศ ประเทศในภูมิภาคไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบจากการแข่งขันดังกล่าวได้ แต่สามารถกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อรักษาพื้นที่ทางนโยบายของตนเองได้ สำหรับไทย ความท้าทายสำคัญจึงมิใช่การเลือกข้าง หากอยู่ที่การรักษาสมดุลอย่างมีหลักการ การใช้ประโยชน์จากโอกาสทางเศรษฐกิจโดยไม่เพิ่มความเปราะบางทางยุทธศาสตร์ และการใช้บทบาทของอาเซียนเพื่อสร้างพื้นที่กลางทางการทูตในภูมิภาคที่กำลังเผชิญแรงกดดันจากมหาอำนาจอย่างต่อเนื่อง

ความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐฯ พันธมิตรด้านความมั่นคงและหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกาเป็นความสัมพันธ์ที่มีรากฐานยาวนานและมีลักษณะหลายมิติ ทั้งด้านการทูต ความมั่นคง การทหาร เศรษฐกิจ การศึกษา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และความร่วมมือระดับประชาชนต่อประชาชน ในมิติประวัติศาสตร์ สหรัฐฯ เป็นหนึ่งในประเทศตะวันตกที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยมาอย่างต่อเนื่อง ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้พัฒนาจากความร่วมมือทางการค้าและการทูตไปสู่ความร่วมมือด้านความมั่นคงในช่วงสงครามเย็น และต่อมาขยายไปสู่ความเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ในบริบทภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกร่วมสมัย

ในมิติความมั่นคง สหรัฐฯ ถือเป็นพันธมิตรสำคัญของไทยมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในด้านการฝึกร่วมทางทหาร การแลกเปลี่ยนข้อมูล การพัฒนาขีดความสามารถของกองทัพ และการตอบสนองต่อภัยคุกคามรูปแบบใหม่ การฝึกคอบร้าโกลด์ หรือ Cobra Gold เป็นตัวอย่างสำคัญของความร่วมมือดังกล่าว เพราะเป็นการฝึกร่วมพหุภาคีที่ไทยและสหรัฐฯ ร่วมกันผลักดันมาอย่างต่อเนื่อง การฝึกดังกล่าวมิได้มีความหมายเพียงในเชิงการทหารเท่านั้น หากยังสะท้อนบทบาทของไทยในฐานะพื้นที่กลางของความร่วมมือด้านความมั่นคงในภูมิภาค และเป็นกลไกเสริมสร้างความสามารถในการปฏิบัติการร่วม การช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม การบรรเทาภัยพิบัติ และการรับมือวิกฤตข้ามพรมแดน

ในบริบทการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ-จีน ความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงระหว่างไทยกับสหรัฐฯ มีความสำคัญเพิ่มขึ้น เนื่องจากสหรัฐฯ ให้ความสำคัญกับภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกในฐานะพื้นที่ยุทธศาสตร์หลักของศตวรรษที่ 21 สหรัฐฯ พยายามธำรงระเบียบระหว่างประเทศที่อิงกติกา เสรีภาพในการเดินเรือ ความมั่นคงของเส้นทางคมนาคมทางทะเล และความร่วมมือกับพันธมิตรและหุ้นส่วนในภูมิภาค สำหรับไทย ความร่วมมือกับสหรัฐฯ จึงมีความสำคัญต่อการรักษาความมั่นคงทางยุทธศาสตร์ การพัฒนาขีดความสามารถทางทหาร และการเข้าถึงองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีและความมั่นคงรูปแบบใหม่

ความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐฯ มิได้จำกัดอยู่เฉพาะมิติความมั่นคงแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่ได้ขยายไปสู่ความเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมประเด็นร่วมสมัยหลายด้าน เช่น ความมั่นคงไซเบอร์ ความมั่นคงทางสาธารณสุข การต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติ การค้ามนุษย์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พลังงานสะอาด

ห่วงโซ่อุปทาน และเศรษฐกิจดิจิทัล แถลงการณ์ไทย-สหรัฐฯ ว่าด้วยพันธมิตรและหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ สะท้อนให้เห็นว่า ทั้งสองประเทศมุ่งขยายความร่วมมือจากฐานความมั่นคงเดิมไปสู่ประเด็นเศรษฐกิจและความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับภูมิรัฐศาสตร์ร่วมสมัย (Ministry of Foreign Affairs, Kingdom of Thailand, 2022)

ในด้านเศรษฐกิจ สหรัฐฯ ยังคงเป็นหุ้นส่วนสำคัญของไทย ทั้งในฐานะตลาดส่งออก แหล่งลงทุน เทคโนโลยีขั้นสูง และหุ้นส่วนด้านนวัตกรรม ความร่วมมือทางเศรษฐกิจไทย-สหรัฐฯ มีความสำคัญมากขึ้นในบริบทที่ห่วงโซ่อุปทานโลกกำลังปรับตัวจากผลของการแข่งขันสหรัฐฯ-จีน การย้ายฐานการผลิต การลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาแหล่งผลิตเดียว และการสร้างห่วงโซ่อุปทานที่มีความยืดหยุ่น เป็นประเด็นที่ไทยสามารถใช้เป็นโอกาสในการยกระดับเศรษฐกิจของตนเอง หากสามารถพัฒนาขีดความสามารถด้านอุตสาหกรรม เทคโนโลยี ทุนมนุษย์ และมาตรฐานการลงทุนให้สอดคล้องกับความต้องการของเศรษฐกิจโลกยุคใหม่

ความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐฯ ก็มีความท้าทายหลายประการ ประการแรก สหรัฐฯ มักให้ความสำคัญกับประเด็นประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน หลักนิติธรรม และธรรมาภิบาล ซึ่งบางครั้งอาจทำให้ความสัมพันธ์กับไทยมีความละเอียดอ่อน โดยเฉพาะในช่วงที่การเมืองภายในไทยเผชิญความไม่แน่นอน ประการที่สอง การที่สหรัฐฯ มีนโยบายแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์กับจีนอย่างเข้มข้น ทำให้ประเทศพันธมิตรและหุ้นส่วนในภูมิภาครวมถึงไทย อาจเผชิญแรงกดดันในการแสดงจุดยืนต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับจีน ประการที่สาม ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจระหว่างไทยกับสหรัฐฯ แม้มีความสำคัญ แต่ยังต้องแข่งขันกับบทบาททางเศรษฐกิจของจีนซึ่งมีความใกล้ชิดกับไทยมากขึ้นในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา

ดังนั้น การดำเนินความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ของไทยจึงต้องอาศัยความสมดุลระหว่างการธำรงพันธมิตรเดิมกับการรักษาอิสระทางยุทธศาสตร์ กล่าวคือ ไทยควรรักษาความร่วมมือด้านความมั่นคงกับสหรัฐฯ ในฐานะพันธมิตรสำคัญ แต่ไม่ควรปล่อยให้ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้ไทยถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของการปิดล้อมหรือเผชิญหน้ากับจีนโดยตรง การวางท่าทีเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิด hedging ที่มุ่งสร้างความร่วมมือกับหลายฝ่ายพร้อมกัน เพื่อลดความเสี่ยงและรักษาพื้นที่ทางนโยบายของรัฐขนาดกลางในระบบระหว่างประเทศที่ไม่แน่นอน (Kuik, 2008) ในเชิงนโยบาย ไทยควรใช้ความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของประเทศใน 4 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1. ความมั่นคงและการป้องกันประเทศ โดยเฉพาะการฝึกร่วม การพัฒนาทักษะกำลังพล และการรับมือภัยคุกคามรูปแบบใหม่ 2. เทคโนโลยีและนวัตกรรม โดยเฉพาะเศรษฐกิจดิจิทัล ปัญญาประดิษฐ์ ความมั่นคงไซเบอร์ และอุตสาหกรรมแห่งอนาคต 3. เศรษฐกิจและห่วงโซ่อุปทาน โดยเฉพาะการดึงดูดการลงทุนคุณภาพสูง และ 4. การศึกษาและทุนมนุษย์ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนทางวิชาการ การวิจัย และการพัฒนาทักษะแรงงานยุคใหม่

ไทยควรกำหนดขอบเขตของความร่วมมือกับสหรัฐฯ อย่างรอบคอบ โดยให้ความสำคัญกับผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลัก การร่วมมือกับสหรัฐฯ ควรเป็นไปเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของไทย ไม่ใช่เพื่อผูกมัดไทยเข้ากับยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยอัตโนมัติ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ไทยควรใช้พันธมิตรภาพกับสหรัฐฯ เป็นทรัพยากรเชิงยุทธศาสตร์ สำหรับการพัฒนาประเทศและการรักษาเสถียรภาพภูมิภาค แต่ในขณะเดียวกันต้องรักษาความสามารถในการตัดสินใจอย่างเป็นอิสระ

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐฯ เป็นองค์ประกอบสำคัญของนโยบายการต่างประเทศไทยในยุคการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจ สหรัฐฯ ยังคงเป็นพันธมิตรด้านความมั่นคงและหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญต่อไทย แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องถูกบริหารอย่างรอบคอบภายใต้บริบทที่จีนมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจและภูมิรัฐศาสตร์เพิ่มขึ้น การรักษาความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ จึงไม่ควรถูกเข้าใจว่าเป็นการเลือก

ข้าง หากควรถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ดุลยภาพเชิงรุกที่ไทยใช้ในการเพิ่มอำนาจต่อรอง เสริมสร้างความมั่นคง และรักษาอิสระทางยุทธศาสตร์ของตนเองในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก

ความสัมพันธ์ไทย-จีน เศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน และความเชื่อมโยงภูมิภาค

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นความสัมพันธ์ที่มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคมมาอย่างยาวนาน ความใกล้ชิดดังกล่าวมักถูกอธิบายผ่านวลีทางการทูตว่า “ไทย-จีนใช่อื่นไกล พี่น้องกัน” ซึ่งสะท้อนมิติความสัมพันธ์ระดับประชาชนต่อประชาชนควบคู่กับความสัมพันธ์ระดับรัฐ ในบริบทปัจจุบัน ความสัมพันธ์ไทย-จีนมิได้จำกัดอยู่เพียงความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมหรือการค้าแบบดั้งเดิมเท่านั้น หากได้พัฒนาไปสู่ความเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยี พลังงาน ความมั่นคงรูปแบบใหม่ และความเชื่อมโยงระดับภูมิภาค ในด้านเศรษฐกิจ จีนมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยอย่างต่อเนื่อง ทั้งในฐานะคู่ค้า แหล่งลงทุน แหล่งนักท่องเที่ยว และหุ้นส่วนด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจไทย-จีนมีความสำคัญมากขึ้นภายใต้บริบทที่เศรษฐกิจโลกกำลังปรับตัวจากการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ-จีน การย้ายฐานการผลิต การปรับโครงสร้างห่วงโซ่อุปทาน และการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจดิจิทัลและเศรษฐกิจสีเขียว จีนจึงมิได้เป็นเพียงตลาดส่งออกหรือแหล่งนำเข้าสินค้าของไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแสดงสำคัญที่มีผลต่อทิศทางอุตสาหกรรมแห่งอนาคตของไทย เช่น ยานยนต์ไฟฟ้า แบตเตอรี่ เซมิคอนดักเตอร์ อิเล็กทรอนิกส์ขั้นสูง พลังงานสะอาด ปัญญาประดิษฐ์ และเศรษฐกิจดิจิทัล

แถลงการณ์ร่วมไทย-จีนเมื่อปี 2568 สะท้อนทิศทางดังกล่าวอย่างชัดเจน โดยทั้งสองฝ่ายเน้นการส่งเสริมความร่วมมือด้านความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจ การพัฒนาคุณภาพสูง พลังงานสะอาด เศรษฐกิจดิจิทัล การพัฒนาเขียว การค้าอิเล็กทรอนิกส์ และการยกระดับห่วงโซ่อุปทาน โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมเซมิคอนดักเตอร์ แบตเตอรี่ ยานยนต์ไฟฟ้า และอิเล็กทรอนิกส์ขั้นสูง (กระทรวงการต่างประเทศ, 2568) ประเด็นนี้มีนัยสำคัญต่อไทย เพราะไทยกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านจากฐานการผลิตอุตสาหกรรมแบบเดิมไปสู่ฐานการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมสูงขึ้น หากไทยสามารถใช้ความร่วมมือกับจีนเพื่อยกระดับความสามารถด้านเทคโนโลยีและการผลิตได้ ย่อมเป็นโอกาสในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่แนบแน่นกับจีนย่อมมาพร้อมความท้าทายเชิงยุทธศาสตร์เช่นกัน ประการแรก คือ ความเสี่ยงจากการพึ่งพิงจีนมากเกินไปในบางภาคส่วน ทั้งด้านการค้า การลงทุน เทคโนโลยี และตลาดนักท่องเที่ยว หากเศรษฐกิจจีนชะลอตัวหรือเกิดความตึงเครียดระหว่างจีนกับมหาอำนาจอื่น ผลกระทบย่อมส่งผ่านมายังเศรษฐกิจไทยได้โดยตรง ประการที่สอง คือ ความท้าทายด้านการแข่งขันของผู้ประกอบการไทย โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่ทุนจีนมีความสามารถสูงและเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้น ประการที่สาม คือ ความเสี่ยงด้านมาตรฐานสินค้าห่วงโซ่อุปทาน และความโปร่งใสของโครงการลงทุนขนาดใหญ่ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกลไกกำกับดูแลที่รอบคอบและเป็นธรรม

ในด้านโครงสร้างพื้นฐาน โครงการรถไฟความเร็วสูงไทย-จีนเป็นสัญลักษณ์สำคัญของความเชื่อมโยงทางยุทธศาสตร์ระหว่างไทยกับจีน โครงการดังกล่าวมิได้เป็นเพียงโครงการคมนาคมภายในประเทศเท่านั้น หากมีความหมายในเชิงภูมิรัฐศาสตร์และเศรษฐกิจภูมิภาค เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการเชื่อมโยงไทยกับลาว จีนตอนใต้ และเครือข่ายคมนาคมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเชื่อมต่อดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภายใต้กรอบ Belt and Road Initiative หรือ BRI ของจีน และสอดรับกับเป้าหมายของไทยในการเป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์ของภูมิภาค

โครงการรถไฟความเร็วสูงไทย-จีนระยะที่ 1 เส้นทางกรุงเทพฯ-นครราชสีมา เป็นโครงการที่รัฐบาลไทยลงทุนในงานโยธาและนำเทคโนโลยีระบบรางจากจีนมาใช้ โดยมีเป้าหมายเพื่อเชื่อมโยงการเดินทางและการขนส่งระหว่างกรุงเทพฯ กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนระยะที่ 2 เส้นทางนครราชสีมา-หนองคาย ได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2568 โดยมีระยะทางประมาณ 357.12 กิโลเมตร และมีเป้าหมายสำคัญในการเชื่อมต่อไทยกับลาวและจีนผ่านจังหวัดหนองคาย (กรมประชาสัมพันธ์, 2568) ความคืบหน้าของโครงการดังกล่าวจึงเป็นตัวชี้วัดสำคัญของความสัมพันธ์ไทย-จีนในมิติความเชื่อมโยงภูมิภาค

ในเชิงยุทธศาสตร์ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานไทย-จีนมีทั้งโอกาสและข้อควรระวัง ด้านโอกาส โครงการรถไฟความเร็วสูงสามารถช่วยเพิ่มศักยภาพด้านโลจิสติกส์ ลดต้นทุนการขนส่ง กระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ตามแนวเส้นทาง และเชื่อมโยงไทยกับตลาดจีนและประเทศเพื่อนบ้านได้มากขึ้น โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งอาจได้รับประโยชน์จากการเป็นประตูการค้าและการคมนาคมสู่ลาวและจีนตอนใต้ ด้านข้อควรระวัง ไทยต้องพิจารณาความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ ภาระงบประมาณ ผลกระทบต่อชุมชน การถ่ายทอดเทคโนโลยี และผลประโยชน์ระยะยาวของประเทศ ไม่ควรมองโครงสร้างพื้นฐานเพียงในฐานะสัญลักษณ์ทางการทูต แต่ต้องประเมินในฐานะนโยบายสาธารณะที่ต้องตอบโจทย์การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ในระดับภูมิภาค ความสัมพันธ์ไทย-จีนมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับกรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง จีนมีบทบาทสำคัญผ่านกรอบความร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ขณะที่ไทยมีบทบาทในกรอบ ACMECS และกรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคอื่น ๆ การที่ลุ่มน้ำโขงเป็นพื้นที่สำคัญของการค้า การลงทุน พลังงาน น้ำ สิ่งแวดล้อม และความมั่นคงชายแดน ทำให้ความสัมพันธ์ไทย-จีนในพื้นที่นี้มีความสำคัญทั้งในเชิงเศรษฐกิจและภูมิรัฐศาสตร์ ไทยจึงต้องดำเนินนโยบายในลุ่มน้ำโขงอย่างสมดุล โดยใช้ประโยชน์จากความร่วมมือกับจีน ขณะเดียวกันต้องให้ความสำคัญกับธรรมาภิบาลทรัพยากรน้ำ สิ่งแวดล้อม ความมั่นคงมนุษย์ และผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น อีกมิติหนึ่งที่มีความสำคัญ คือ ความร่วมมือด้านความมั่นคงรูปแบบใหม่ ไทยและจีนให้ความสำคัญกับการต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติ การค้ามนุษย์ ยาเสพติด การพนันออนไลน์ อาชญากรรมไซเบอร์ และการหลอกลวงทางออนไลน์ ซึ่งเป็นปัญหาที่ขยายตัวอย่างมากในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความร่วมมือดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ไทย-จีนมิได้มีเพียงมิติทางเศรษฐกิจ แต่ยังเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของประชาชนและความมั่นคงภายในของรัฐด้วย ไทยควรดำเนินความร่วมมือด้านความมั่นคงกับจีนโดยคำนึงถึงหลักนิติธรรม สิทธิมนุษยชน และอธิปไตยของประเทศควบคู่กันไป

เมื่อพิจารณาในภาพรวม ความสัมพันธ์ไทย-จีนเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายต่อการต่างประเทศไทย ด้านหนึ่ง จีนเป็นหุ้นส่วนสำคัญที่สามารถสนับสนุนการค้า การลงทุน โครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยี และความเชื่อมโยงภูมิภาคของไทย อีกด้านหนึ่ง ความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับจีนอาจเพิ่มความเปราะบางทางยุทธศาสตร์ หากไทยไม่สามารถรักษาความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์จากความร่วมมือกับจีนกับการคงไว้ซึ่งอิสระทางนโยบายของตนเอง ดังนั้น ไทยควรดำเนินนโยบายต่อจีนบนฐานของความร่วมมืออย่างมียุทธศาสตร์ มิใช่ความใกล้ชิดอย่างไร้เงื่อนไข กล่าวคือ ไทยควรส่งเสริมความร่วมมือกับจีนในด้านที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน และเทคโนโลยีของประเทศ แต่ต้องรักษาหลักการด้านความโปร่งใส ความคุ้มค่า ความยั่งยืน และการกระจายความเสี่ยงทางยุทธศาสตร์ควบคู่กันไป แนวทางดังกล่าวจะทำให้ไทยสามารถใช้ความสัมพันธ์กับจีนเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ โดยไม่สูญเสียอิสระในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ไทย-จีนในยุคการแข่งขันระหว่างมหาอำนาจมีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตของไทยในด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน และความเชื่อมโยงภูมิภาค จีนเป็นหุ้นส่วนที่มีบทบาทสูงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจไทยและการเชื่อมโยงไทยกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไทยต้องบริหารความสัมพันธ์

อย่างรอบคอบ โดยไม่ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจนำไปสู่การพึ่งพิงเชิงยุทธศาสตร์มากเกินไป ความสัมพันธ์ไทย-จีนจึงควรถูกวางอยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์ดุลยภาพเชิงรุก ที่ไทยร่วมมือกับจีนอย่างสร้างสรรค์ แต่ยังคงรักษาความเป็นอิสระ ความหลากหลายของหุ้นส่วน และผลประโยชน์แห่งชาติเป็นศูนย์กลาง

การทูตไผ่ลู่ลม จุดแข็งและข้อจำกัดในบริบทใหม่

การทูตไผ่ลู่ลมเป็นแนวคิดที่มักถูกใช้เพื่ออธิบายลักษณะสำคัญของนโยบายการต่างประเทศไทย กล่าวคือ ไทยมักดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วยความยืดหยุ่น ปรับตัวได้ตามสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ และหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าโดยตรงกับมหาอำนาจ แนวทางดังกล่าวเปรียบเสมือนไม้ไผ่ที่มีรากมั่นคง แต่ลำต้นสามารถเอนลู่ไปตามแรงลมโดยไม่หักโค่น ในทางการทูต ความหมายของการทูตไผ่ลู่ลมจึงมิใช่ความอ่อนแอ หากหมายถึงความสามารถในการปรับตัวเพื่อรักษาเอกราช อธิปไตย และผลประโยชน์แห่งชาติท่ามกลางสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

ในประวัติศาสตร์การต่างประเทศไทย แนวทางดังกล่าวปรากฏให้เห็นอย่างต่อเนื่อง ไทยมักหลีกเลี่ยงการผูกมัดตนเองกับมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างเบ็ดเสร็จ แต่เลือกใช้ความสัมพันธ์กับมหาอำนาจหลายฝ่ายเพื่อรักษาพื้นที่ทางนโยบายของตนเอง ในช่วงสงครามเย็น ไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหรัฐฯ ด้านความมั่นคงและการทหาร แต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงบริบทภูมิภาค ไทยก็สามารถปรับความสัมพันธ์กับจีนและประเทศเพื่อนบ้านได้มากขึ้น ลักษณะเช่นนี้สะท้อนความสามารถของไทยในการอ่านทิศทางลมทางการเมืองระหว่างประเทศ และปรับท่าทีโดยไม่ทำให้ตนเองตกอยู่ในสภาวะปะทะโดยตรงกับมหาอำนาจ

จุดแข็งประการแรกของการทูตไผ่ลู่ลม คือ ความยืดหยุ่นเชิงยุทธศาสตร์ ไทยสามารถรักษาความสัมพันธ์กับมหาอำนาจหลายฝ่ายพร้อมกัน โดยไม่จำเป็นต้องเลือกข้างอย่างเด็ดขาด ในบริบทการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ-จีน ความยืดหยุ่นดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะไทยมีผลประโยชน์สำคัญกับทั้งสองฝ่าย สหรัฐฯ เป็นพันธมิตรด้านความมั่นคงและหุ้นส่วนด้านเทคโนโลยี การศึกษา และระเบียบระหว่างประเทศ ขณะที่จีนเป็นหุ้นส่วนสำคัญด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน โครงสร้างพื้นฐาน และความเชื่อมโยงระดับภูมิภาค การทูตแบบยืดหยุ่นจึงช่วยให้ไทยสามารถใช้ประโยชน์จากความร่วมมือกับทั้งสองฝ่าย โดยลดความเสี่ยงจากการถูกผูกมัดเข้ากับยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

จุดแข็งประการที่สอง คือ การลดความเสี่ยงจากความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจ การแข่งขันสหรัฐฯ-จีนมีแนวโน้มขยายตัวเข้าสู่หลายมิติ ทั้งความมั่นคง เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ห่วงโซ่อุปทาน และอิทธิพลเชิงบรรทัดฐาน หากไทยแสดงท่าทีสนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างชัดเจนเกินไป อาจทำให้ไทยเผชิญแรงกดดันจากอีกฝ่ายหนึ่ง การทูตไผ่ลู่ลมจึงช่วยให้ไทยสามารถหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าโดยตรง และรักษาความสัมพันธ์ทางการทูตกับมหาอำนาจทุกฝ่ายไว้ได้

จุดแข็งประการที่สาม คือ ความสามารถในการใช้เวทีพหุภาคีเพื่อเพิ่มพื้นที่ทางนโยบาย การทูตไผ่ลู่ลมของไทยมิได้ดำเนินผ่านความสัมพันธ์ทวิภาคีกับมหาอำนาจเท่านั้น แต่ยังอาศัยกรอบอาเซียนและกลไกพหุภาคีเป็นพื้นที่กลางในการสร้างความร่วมมือและลดแรงกดดันจากการแข่งขันของมหาอำนาจ แนวคิดความเป็นแกนกลางของอาเซียนช่วยให้ไทยสามารถแสดงบทบาทในฐานะส่วนหนึ่งของภูมิภาค แทนการเผชิญกับแรงกดดันในฐานะรัฐเดี่ยว การใช้กรอบอาเซียนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาดุลยภาพระหว่างสหรัฐฯ จีน และหุ้นส่วนอื่น ๆ

จุดแข็งประการที่สี่ คือ ความสอดคล้องกับลักษณะของรัฐขนาดกลาง ไทยมิใช่มหาอำนาจที่สามารถกำหนดทิศทางของระบบระหว่างประเทศได้โดยลำพัง แต่ก็ไม่ใช่รัฐขนาดเล็กที่ไร้ความสามารถในการต่อรอง ไทยมีที่ตั้งทางภูมิรัฐศาสตร์สำคัญ มีบทบาทในอาเซียน มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ และมีเครือข่ายความสัมพันธ์

กับหลายฝ่าย การทูตไผ่ลู่ลมจึงเหมาะสมกับสถานะของไทยในฐานะรัฐขนาดกลางที่ต้องใช้ความยืดหยุ่น ความรอบคอบ และการประสานผลประโยชน์หลายด้านเพื่อรักษาอิสระทางยุทธศาสตร์ของตนเอง

ในบริบทใหม่ การทูตไผ่ลู่ลมก็มีข้อจำกัดสำคัญหลายประการ ข้อจำกัดประการแรก คือ ความเสี่ยงจากความคลุมเครือทางยุทธศาสตร์ หากความยืดหยุ่นไม่มีเป้าหมายหรือหลักการรองรับ อาจถูกมองว่าเป็นความไม่ชัดเจนหรือการหลีกเลี่ยงการตัดสินใจ การไม่เลือกข้างมิได้หมายความว่าไทยสามารถหลีกเลี่ยงการกำหนดจุดยืนในทุกประเด็นได้ โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายระหว่างประเทศ อธิปไตย เสรีภาพในการเดินเรือ ความมั่นคงไซเบอร์ และสิทธิมนุษยชน หากไทยไม่สามารถแสดงจุดยืนที่ตั้งอยู่บนหลักการอย่างเหมาะสม ความน่าเชื่อถือทางการทูตของไทยอาจลดลง ข้อจำกัดประการที่สอง คือ การทูตไผ่ลู่ลมอาจกลายเป็นการตั้งรับมากกว่าการกำหนดยุทธศาสตร์เชิงรุก ในอดีต การปรับตัวตามแรงลมของมหาอำนาจอาจช่วยให้ไทยรักษาเอกราชและหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ แต่ในโลกปัจจุบัน การแข่งขันระหว่างมหาอำนาจมีความซับซ้อนและต่อเนื่องมากขึ้น หากไทยเพียงรอปรับท่าทีตามสถานการณ์ อาจทำให้ไทยสูญเสียโอกาสในการกำหนดวาระทางการทูตของตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่ง การลู่ลมโดยไม่มีทิศทางอาจทำให้ไทยเป็นเพียงผู้รับแรงกดดันจากภายนอก มากกว่าจะเป็นผู้กำหนดผลประโยชน์และยุทธศาสตร์ของตนเอง ข้อจำกัดประการที่สาม คือ ความเสี่ยงจากการพึ่งพิงเชิงเศรษฐกิจและเทคโนโลยี แม้การรักษาความสัมพันธ์กับทุกฝ่ายจะช่วยเพิ่มทางเลือกทางการทูต แต่หากไทยพึ่งพิงประเทศใดประเทศหนึ่งมากเกินไปในด้านการค้า การลงทุน เทคโนโลยี โครงสร้างพื้นฐาน หรือห่วงโซ่อุปทาน ความยืดหยุ่นทางการทูตอาจลดลงโดยปริยาย ตัวอย่างเช่น หากเศรษฐกิจไทยพึ่งพาตลาด การลงทุน หรือเทคโนโลยีจากมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไป ไทยอาจไม่สามารถตัดสินใจเชิงนโยบายได้อย่างเป็นอิสระเต็มที่ แม้ในเชิงวาทกรรมจะยังยืนยันการไม่เลือกข้างก็ตาม ข้อจำกัดประการที่สี่ คือ ความท้าทายจากการเมืองภายในประเทศ นโยบายต่างประเทศที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความต่อเนื่องของยุทธศาสตร์ ความสามารถของระบบราชการ การประสานงานระหว่างหน่วยงาน และฉันทามติทางสังคมต่อผลประโยชน์แห่งชาติ หากการเมืองภายในมีความไม่แน่นอนสูง หรือหน่วยงานรัฐขาดการประสานเชิงยุทธศาสตร์ การทูตไผ่ลู่ลมอาจกลายเป็นนโยบายเฉพาะหน้า ขาดความต่อเนื่อง และไม่สามารถตอบสนองต่อความท้าทายระยะยาวได้ และข้อจำกัดประการที่ห้า คือ การแข่งขันของมหาอำนาจในปัจจุบันมีลักษณะเลือกข้างโดยโครงสร้าง มากขึ้น แม้ไทยจะพยายามไม่เลือกข้าง แต่โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยีโลกอาจบีบให้ประเทศต่าง ๆ ต้องตัดสินใจในบางเรื่อง เช่น มาตรฐานเทคโนโลยีดิจิทัล ระบบ 5G ความมั่นคงไซเบอร์ เซมิคอนดักเตอร์ แพลตฟอร์มดิจิทัล หรือมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ ประเด็นเหล่านี้ไม่ใช่เพียงเรื่องเทคนิค แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ มาตรฐาน และความมั่นคงของรัฐ ดังนั้น การทูตแบบยืดหยุ่นจึงต้องมีขีดความสามารถในการประเมินความเสี่ยงเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้าน

ด้วยเหตุนี้ การทูตไผ่ลู่ลมในบริบทใหม่จำเป็นต้องถูกยกระดับจาก “การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด” ไปสู่การลู่ลมอย่างมีทิศทาง กล่าวคือ ไทยยังคงต้องรักษาความยืดหยุ่นและความสามารถในการร่วมมือกับทุกฝ่าย แต่ต้องมีหลักการชัดเจน มีเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ และมีเครื่องมือในการประเมินผลประโยชน์แห่งชาติอย่างเป็นระบบ การลู่ลมอย่างมีทิศทางจึงไม่ใช่การหลีกเลี่ยงการตัดสินใจ หากเป็นการตัดสินใจอย่างรอบคอบบนฐานของข้อมูล ผลประโยชน์ และความเสี่ยง

กล่าวโดยสรุป การทูตไผ่ลู่ลมยังคงเป็นทรัพยากรทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญของนโยบายต่างประเทศไทย เพราะช่วยให้ไทยสามารถรักษาความสัมพันธ์กับมหาอำนาจหลายฝ่ายและลดความเสี่ยงจากการถูกดึงเข้าสู่ความขัดแย้งโดยตรง ในบริบทการแข่งขันสหรัฐฯ-จีนที่ซับซ้อนและเข้มข้นมากขึ้น การทูตไผ่ลู่ลมแบบเดิมไม่เพียงพออีกต่อไป หากไทยต้องพัฒนาแนวทางดังกล่าวให้เป็นการทูตเชิงรุกที่มีหลักการ มีทิศทาง และเชื่อมโยง

กับการพัฒนาขีดความสามารถภายในประเทศ การลู่ลมของไทยจึงควรเป็นการลู่ลมเพื่อรักษาอิสระ เพิ่มอำนาจต่อรอง และสร้างประโยชน์สูงสุดต่อประเทศ มิใช่เพียงการโอนอ่อนตามแรงกดดันของมหาอำนาจ

อาเซียนกับพื้นที่กลางทางยุทธศาสตร์ของไทย

อาเซียนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของไทยในยุคการแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน เนื่องจากอาเซียนมิได้เป็นเพียงองค์การความร่วมมือระดับภูมิภาคเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็น “พื้นที่กลางทางยุทธศาสตร์” ที่ช่วยให้ประเทศสมาชิก โดยเฉพาะรัฐขนาดกลางและรัฐขนาดเล็ก สามารถรักษาพื้นที่ทางนโยบายของตนเองท่ามกลางแรงกดดันจากมหาอำนาจได้ สำหรับไทย อาเซียนจึงเป็นทั้งกรอบความร่วมมือทางการทูต เครื่องมือเพิ่มอำนาจต่อรอง และกลไกสำคัญในการรักษาดุลยภาพระหว่างมหาอำนาจโดยไม่จำเป็นต้องเลือกข้างอย่างเด็ดขาด แนวคิดความเป็นแกนกลางของอาเซียน หรือ ASEAN Centrality เป็นหลักการสำคัญที่สะท้อนความพยายามของประเทศสมาชิกในการรักษาบทบาทนำของอาเซียนต่อกระบวนการความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกและอินโด-แปซิฟิก ความเป็นแกนกลางดังกล่าวมิได้หมายความว่าอาเซียนมีอำนาจเหนือมหาอำนาจ หากหมายถึงความสามารถของอาเซียนในการเป็นผู้ริเริ่ม กำหนดวาระ และจัดวางพื้นที่สนทนาระหว่างประเทศมหาอำนาจกับประเทศในภูมิภาคผ่านกลไกต่าง ๆ เช่น ASEAN Plus Three, East Asia Summit, ASEAN Regional Forum และ ASEAN Defence Ministers’ Meeting-Plus กลไกเหล่านี้ช่วยให้อาเซียนสามารถดึงมหาอำนาจเข้ามาอยู่ในกรอบความร่วมมือที่เน้นการสนทนา การสร้างความไว้วางใจ และการจัดการความขัดแย้งโดยสันติ

ในบริบทของอินโด-แปซิฟิก อาเซียนได้เสนอ ASEAN Outlook on the Indo-Pacific หรือ AOIP เพื่อยืนยันบทบาทของอาเซียนในฐานะศูนย์กลางของความร่วมมือระดับภูมิภาค เอกสารดังกล่าวให้ความสำคัญกับหลักความเปิดกว้าง ความครอบคลุม ความโปร่งใส การเคารพกติกา และการส่งเสริมความร่วมมือแทนการเผชิญหน้า (Association of Southeast Asian Nations, 2019) หลักการเหล่านี้มีนัยสำคัญต่อไทยโดยตรง เพราะช่วยให้ไทยสามารถสนับสนุนระเบียบภูมิภาคที่ไม่ถูกครอบงำโดยมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และสามารถใช้กรอบอาเซียนเป็นฐานในการประสานความร่วมมือกับทั้งสหรัฐฯ จีน ญี่ปุ่น อินเดีย สหภาพยุโรป ออสเตรเลีย และหุ้นส่วนอื่น ๆ

สำหรับประเทศไทย อาเซียนเป็นพื้นที่กลางทางยุทธศาสตร์ในอย่างน้อย 4 มิติ มิติแรก คือ มิติการทูต อาเซียนช่วยให้ไทยไม่ต้องเผชิญแรงกดดันจากมหาอำนาจในฐานะรัฐเดี่ยว แต่สามารถใช้จุดยืนร่วมของภูมิภาคเป็นฐานในการเจรจาและต่อรอง การดำเนินนโยบายผ่านอาเซียนจึงช่วยเพิ่มน้ำหนักทางการทูตของไทย และลดความเสี่ยงจากการถูกบีบให้เลือกข้างในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการแข่งขันสหรัฐฯ-จีน มิติที่สอง คือ มิติความมั่นคง อาเซียนมีบทบาทในการสร้างพื้นที่สนทนาด้านความมั่นคงผ่านกลไกต่าง ๆ โดยเฉพาะ ASEAN Regional Forum และ ADMM-Plus ซึ่งเปิดโอกาสให้ประเทศมหาอำนาจและประเทศในภูมิภาคหารือประเด็นความมั่นคงร่วมกัน เช่น ความมั่นคงทางทะเล การต่อต้านการก่อการร้าย อาชญากรรมข้ามชาติ ความมั่นคงไซเบอร์ และการบรรเทาภัยพิบัติ แม้อาเซียนจะไม่มีลักษณะเป็นพันธมิตรทางทหารแบบองค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือ แต่ความสามารถในการเป็นเวทีสนทนาและลดความหวาดระแวงระหว่างรัฐถือเป็นคุณูปการสำคัญต่อเสถียรภาพภูมิภาค มิติที่สาม คือ มิติเศรษฐกิจ อาเซียนเป็นตลาดและฐานการผลิตสำคัญของโลก การรวมตัวทางเศรษฐกิจของอาเซียนช่วยเพิ่มศักยภาพของประเทศสมาชิกในการดึงดูดการลงทุนและเชื่อมโยงห่วงโซ่อุปทานระหว่างประเทศ ในยุคที่การแข่งขันสหรัฐฯ-จีนทำให้ห่วงโซ่อุปทานโลกเกิดการปรับตัว อาเซียนจึงเป็นพื้นที่สำคัญที่ทั้งสองมหาอำนาจและหุ้นส่วนอื่นให้ความสนใจ สำหรับไทย การอยู่ในอาเซียนช่วยเพิ่มโอกาสในการเป็นศูนย์กลางการผลิต การค้า โลจิสติกส์ และการลงทุนของภูมิภาค โดยเฉพาะเมื่อเชื่อมโยง

กับเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการเชื่อมโยงกับอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง และมิติที่สี่ คือ มิติอำนาจต่อรองเชิงยุทธศาสตร์ อาเซียนช่วยให้ไทยสามารถกระจายความสัมพันธ์กับหุ้นส่วนหลายฝ่าย โดยไม่ถูกจำกัดอยู่กับสหรัฐฯ หรือจีนเท่านั้น การใช้กลไกอาเซียนทำให้ไทยสามารถร่วมมือกับประเทศมหาอำนาจและประเทศขนาดกลางอื่น ๆ ในประเด็นที่มีผลประโยชน์ร่วม เช่น เศรษฐกิจสีเขียว ความมั่นคงทางอาหาร พลังงานสะอาด การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความมั่นคงไซเบอร์ และการพัฒนาที่ยั่งยืน การกระจายความร่วมมือเช่นนี้เป็นกลไกสำคัญในการลดความเสี่ยงจากการพึ่งพิงมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไป

การใช้อาเซียนเป็นพื้นที่กลางทางยุทธศาสตร์ของไทยก็มีข้อจำกัดที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ข้อจำกัดประการแรก คือ ความแตกต่างของผลประโยชน์ระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน ประเทศสมาชิกแต่ละประเทศมีระดับความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ และจีนแตกต่างกัน บางประเทศมีพันธมิตรด้านความมั่นคงกับสหรัฐฯ ขณะที่บางประเทศมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองกับจีนอย่างใกล้ชิด ความแตกต่างดังกล่าวทำให้อาเซียนไม่สามารถแสดงจุดยืนร่วมที่เข้มแข็งได้ในทุกประเด็น โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทะเลจีนใต้ เมียนมา หรือการแข่งขันทางเทคโนโลยีระหว่างมหาอำนาจ ข้อจำกัดประการที่สอง คือ หลักฉันทามติของอาเซียน แม้หลักฉันทามติจะช่วยรักษาความเป็นเอกภาพและลดความขัดแย้งภายในกลุ่ม แต่ในบางสถานการณ์ หลักการดังกล่าวอาจทำให้การตัดสินใจของอาเซียนล่าช้าและไม่ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในกรณีวิกฤตความมั่นคงหรือประเด็นที่ต้องการท่าทีร่วมที่ชัดเจน ความล่าช้านี้อาจทำให้ความเป็นแกนกลางของอาเซียนถูกตั้งคำถามจากทั้งภายในและภายนอกภูมิภาค และข้อจำกัดประการที่สาม คือ ความเสี่ยงที่อาเซียนจะกลายเป็นพื้นที่แข่งขันของมหาอำนาจมากกว่าพื้นที่กลางทางยุทธศาสตร์ หากประเทศสมาชิกไม่สามารถรักษาความเป็นเอกภาพและกำหนดวาระร่วมของตนเองได้ มหาอำนาจอาจใช้ความสัมพันธ์ทวิภาคีกับประเทศสมาชิกบางประเทศเพื่อสร้างอิทธิพลและลดบทบาทของอาเซียนในฐานะกลไกส่วนรวม สถานการณ์เช่นนี้จะทำให้อาเซียนสูญเสียความสามารถในการเป็นผู้กำหนดวาระ และกลายเป็นเพียงเวทีที่มหาอำนาจเข้ามาแข่งขันกัน

ด้วยเหตุนี้ ไทยจึงควรมีบทบาทเชิงรุกในการเสริมสร้างความเป็นแกนกลางของอาเซียน ไม่ใช่เพียงกล่าวอ้างอาเซียนในเชิงหลักการเท่านั้น แต่ควรผลักดันให้อาเซียนมีวาระความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับผลประโยชน์ร่วมของภูมิภาค เช่น การรับมืออาชญากรรมออนไลน์ การค้ามนุษย์ หมอกควันข้ามแดน โรคระบาด ภัยพิบัติ ความมั่นคงทางอาหาร และการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียว กระทรวงการต่างประเทศของไทยได้เน้นบทบาทของไทยในการส่งเสริมความเป็นแกนกลางของอาเซียนผ่านความร่วมมือกับหุ้นส่วนภายนอกตามแนวทาง AOIP รวมทั้งการให้ความสำคัญกับความมั่นคงมนุษย์และประเด็นข้ามพรมแดนที่กระทบต่อชีวิตประจำวันของประชาชน (กระทรวงการต่างประเทศ, 2568) ในเชิงยุทธศาสตร์ ไทยควรใช้อาเซียนเป็นเกราะทางการทูต และสะพานเชื่อมความร่วมมือ ในฐานะเกราะทางการทูต อาเซียนช่วยลดแรงกดดันจากมหาอำนาจและเพิ่มความชอบธรรมให้กับท่าทีของไทยในประเด็นระหว่างประเทศ ในฐานะสะพานเชื่อมความร่วมมือ อาเซียนเปิดโอกาสให้ไทยร่วมมือกับมหาอำนาจหลายฝ่ายในประเด็นที่ไม่จำเป็นต้องเป็นศูนย์รวมของความขัดแย้ง เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างยั่งยืน การเปลี่ยนผ่านพลังงาน การเชื่อมโยงดิจิทัล และการพัฒนาทุนมนุษย์ นอกจากนี้ ไทยควรเชื่อมโยงบทบาทในอาเซียนกับกรอบอนุภูมิภาค โดยเฉพาะลุ่มน้ำโขง เนื่องจากลุ่มน้ำโขงเป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับทั้งจีน สหรัฐฯ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ อินเดีย ออสเตรเลีย และสหภาพยุโรป การที่ไทยมีบทบาทในกรอบ ACMECS และความร่วมมืออนุภูมิภาคอื่น ๆ ช่วยให้ไทยสามารถเป็นจุดเชื่อมระหว่างอาเซียนภาคพื้นทวีปกับหุ้นส่วนภายนอกได้ หากไทยสามารถใช้บทบาทนี้อย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยเพิ่มสถานะของไทยในฐานะรัฐศูนย์กลางของแผ่นดินใหญ่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

กล่าวโดยสรุป อาเซียนเป็นพื้นที่กลางทางยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศไทยในยุคการแข่งขันสหรัฐฯ-จีน อาเซียนช่วยให้ไทยมีพื้นที่ทางการทูตมากขึ้น เพิ่มอำนาจต่อรอง ลดแรงกดดันจากมหาอำนาจ และเปิดโอกาสให้ไทยขับเคลื่อนความร่วมมือที่หลากหลาย ประสิทธิภาพของอาเซียนขึ้นอยู่กับความสามารถในการรักษาเอกภาพ การปรับตัวต่อบริบทใหม่ และการกำหนดวาระร่วมของภูมิภาค ไทยจึงควรมีบทบาทเชิงรุกในการเสริมสร้างอาเซียนให้เป็นทั้งกลไกสร้างสมดุล พื้นที่สนทนา และฐานรองรับยุทธศาสตร์ดุลยภาพเชิงรุกของไทยอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุป

การแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีนเป็นบริบทสำคัญที่กำหนดทิศทางนโยบายต่างประเทศของไทยในศตวรรษที่ 21 การแข่งขันนี้ครอบคลุมตั้งแต่มิติความมั่นคง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี ไปจนถึงกลไกพหุภาคี ส่งผลให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญ สำหรับไทยแล้ว สหรัฐฯ เป็นพันธมิตรหลักด้านความมั่นคง เทคโนโลยี และการสนับสนุนระเบียบสากลที่อิงกติกา ขณะที่จีนมีบทบาทสูงยิ่งต่อเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน โครงสร้างพื้นฐาน และความเชื่อมโยงในภูมิภาค ด้วยเหตุนี้ ไทยจึงไม่อาจดำเนินนโยบายเลือกข้างอย่างเด็ดขาด หรือเป็นกลางแบบนิ่งเฉยซึ่งอาจทำให้เสียโอกาส แนวทางที่เหมาะสมคือการยกระดับการทูตไผ่ลู่ลมไปสู่ดุลยภาพเชิงรุก ซึ่งหมายถึงการรักษาความสัมพันธ์อย่างยืดหยุ่น แต่ตั้งอยู่บนผลประโยชน์แห่งชาติและการประเมินความเสี่ยงอย่างรอบคอบ ไทยควรพึ่งพาสหรัฐฯ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและนวัตกรรม ควบคู่ไปกับการร่วมมือกับจีนเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ โดยต้องระวังไม่ให้เกิดการพึ่งพิงเชิงยุทธศาสตร์ต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไป นอกจากนี้ อาเซียนยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างพื้นที่กลางทางยุทธศาสตร์

ลดแรงกดดัน เพิ่มอำนาจต่อรอง และสร้างความชอบธรรมทางการทูต การสนับสนุนความเป็นแกนกลางของอาเซียนจึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของไทย ท้ายที่สุด นโยบายต่างประเทศไทยควรยึดหลัก ยืดหยุ่นแต่ไม่ไร้หลักการ ร่วมมือแต่ไม่พึ่งพิง สมดุลแต่ไม่ตั้งรับ เพื่อรักษาอิสระทางยุทธศาสตร์และผลประโยชน์แห่งชาติอย่างยั่งยืน ท่ามกลางระเบียบโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างซับซ้อน

เอกสารอ้างอิง

กรมประชาสัมพันธ์. (2568). ครม. ไฟเขียวรถไฟความเร็วสูง เฟส 2 โคราช-หนองคาย เชื่อมโครงการรถไฟลาว-จีน. กรุงเทพฯ: กรมประชาสัมพันธ์.

กระทรวงการต่างประเทศ. (2566). แผนยุทธศาสตร์รายภูมิภาคและแผนปฏิบัติการการทูตพหุภาคี พ.ศ. 2566-2570. กรุงเทพฯ: กระทรวงการต่างประเทศ.

กระทรวงการต่างประเทศ. (2568). ถ้อยแถลงร่วมระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนว่าด้วยการส่งเสริมความเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์อย่างรอบด้านและการสร้างประชาคมที่มีอนาคตร่วมกันไทย-จีน เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนยิ่งขึ้น ด้วยวิสัยทัศน์ที่มุ่งมองไปข้างหน้า และมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ: กระทรวงการต่างประเทศ.

โครงการรถไฟความเร็วสูงไทย-จีน. (2569). โครงการความร่วมมือระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยและรัฐบาลแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีนในการพัฒนาระบบรถไฟความเร็วสูง ช่วงกรุงเทพมหานคร-หนองคาย ระยะที่ 1 ช่วงกรุงเทพมหานคร-นครราชสีมา. กรุงเทพฯ: การรถไฟแห่งประเทศไทย.

จุฬามณี ชาติสุวรรณ. (2567). IPEF Explained: แนวคิด ทิศทาง และประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจไทย. วิเทศวารสาร, 8/2567. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ.

ฐิติพงศ์ พงษ์ภมร. (2565). การแข่งขันเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐฯจีนกับผลกระทบต่อภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก. วารสารความมั่นคงศึกษา, 9(2), 1-20.

เทอดศักดิ์ ไป่จันทึก และนิลุบล ไพเราะ. (2567). ความเป็นแกนกลางของอาเซียนท่ามกลางการแข่งขันระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนในการขยายเขตอิทธิพลเข้าสู่พื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 24(4), 275-290.

ยุทธฤทธิ์ บุนนาค และคณะ. (2564). การแข่งขันทางเทคโนโลยีระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน: นัยต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกและไทย. วิเทศปริทัศน์, 3/2564. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ.

Association of Southeast Asian Nations. (2019). ASEAN outlook on the Indo-Pacific. Jakarta: ASEAN Secretariat.

Keohane, R. O. (1984). After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kuik, C.-C. (2008). The essence of hedging: Malaysia and Singapore's response to a rising China. Contemporary Southeast Asia, 30(2), 159-185.

Ministry of Foreign Affairs, Kingdom of Thailand. (2022). Thailand-United States communiqué on strategic alliance and partnership. Bangkok: Ministry of Foreign Affairs.

Poonkham, J. (2023). Thailand's foreign policy: Hedging by default? RSIS Commentary No. 038. Singapore: S. Rajaratnam School of International Studies.

Waltz, K. N. (1979). Theory of international politics. Reading, MA: Addison-Wesley.